

Güç İlişkileri Bağlamında Maarif Modeli¹

Nejla KURUL²

Gönderilme Tarihi: 14.12.2024

Kabul Tarihi: 26.12.2024

Eğitimin Durumuna İlişkin Bir Giriş

Toplumsal alanda bir şeylerin anlamı, o şeye egemen olan güçlerle anlaşılıyor. Ancak o gücün, üzerinde egemenliğini kurmaya çalıştığı şeylerin de bir gücü var. Bu nedenle şeyin kendisi de tarafsız değil ve o an için egemen olan güçle az ya da çok yakınlık içinde olabilir ya da kaçış çizgileri örerek güçten çok uzak da durabilir. Her güç, gerçekliğin bir miktarının ele geçirilmesi, tahakküm altına alınması ve kullanılmasıdır. Eğer bir şeyin hangi güç tarafından ele geçirildiğini, sarıldığını, kullanıldığını ya da hangi kuvvetin ifade edildiğini bilmiyorsak o şeyin anlamını hiçbir zaman bilemeyiz. Bu bağlamda Maarif Modeline de güç ilişkileri zemininden yaklaşılarak anlamaya çalışmak yararlı olacaktır.

Eğitim alanında, eğitimin bileşenlerinin çok da farkına varamadıkları öz güçleri dışında etkili olan en önemli örgütlü bürokratik-makinesel güç, hareketi başlatan ve tamamlatan siyasal iktidardır, devlettir. Ancak siyasal iktidarın eğitim alanında yapıp ettikleriyle ortaya çıkan sonuç hem öğrenciler hem de öğretmenler açısından vahimdir. Genel bir kanaate göre pek çok toplumsal alan gibi bir kamu hizmeti olan eğitim ciddi bir çöküşle karşı karşıyadır. Bu görüşü destekleyen çok sayıda kanıt bulunuyor. Bu problemi kısaca nasıl ifade edebiliriz? Bu cümleyi kurmanın bir genellemeye ulaşmaya çalışmanın güç olduğu da açık! Ancak bir eğitim problemi var ve bu problemi tanımlayarak yazımızı ilerletmeliyiz. Yoksa yazıya başlama ve bitirme gücünü kendimizde bulamayız.

Eğitim bir kavram, kavramın içinde ondan etkilenen eğitimin bileşenleri var, bunları eğitimin güçleri olarak da görebiliriz: güç olarak öğrenciler, bir güç olarak öğretmenler, bir güç olarak veliler ve diğer kesimler. Eğitim kavramı, her bileşenin bakış açısından farklı bir anlam kazanıyor. Yine eğitim yoluyla çocukları ve gençleri etkilemek isteyen siyasal iktidar, siyasal partiler, tarikatlar, cemaatler ve diğer çeşitli toplumsal baskı grupları, kitle iletişim araçları ve diğer etkiler ve güç kaynakları var. Çocuklar ve gençler böyle çok yönlü, boyutlu karmaşık bir etki alanları, güçler ile karşı karşıyalar!

Sorunu ifade eden cümlelerimizi kurmayı deneyelim! Eğitim sisteminde, canlı, özgür, sevinçli ve üretken bir eğitim yaşamı inşa edilebilir, hareketi başlatan ve sonlandıran güç olabilirler, öğrenciler, öğretmenler, eğitim emekçileri bu şenlikli okullarda öğrenmenin ve yaşam deneylerinin heyecanını yaşayabilir ve yaşatabilirler. Ancak milyonlarca çocuk ve gencin büyük bir kısmı okullarda, bilimden, sanattan, özgürleştirici eğitim politikalarından ve sevgi üreten, kendilerini değerli gördükleri demokratik bir iklimden uzaklaştırılıyorlar. Eğitimin bileşenleri, Maarif Modeli gibi sahte özgürlük vaadi ve pratikleriyle özgürlüklerini kaybettikleri, ayrımlar, hiyerarşiler, eşitsizlikler üreten bir yolculuğa çıkarılıyorlar.

Okullar kamusal niteliğini yitirdikçe, baskı ve tehditlerle eğitimin taban güçleri geri çekildikçe, eğitim iktidarın bir denetim ve disiplin alanı haline getiriliyor! Milyonlarca çocuğun ve gencin okula geldiği, aynılaştırıcı bir eğitime tabi tutulduğu ve okul sonrası evine döndüğü, öldüren bir

¹Bu yazıya atıfta bulunmak için: Kurul, N. (2024). Güç İlişkileri Bağlamında Maarif Modeli. Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), Ss. 71-82. ISSN: 2980-0439.

²Prof. Dr. Ankara Dayanışma Akademisi. nejlakurul@hotmail.com. ORCID: 0009-0009-6187-1700.

rutine, denetime, iktidar kodlarına tabi tutulduğu bir halden söz ediyoruz! Bu olguyu bir tür sivil ölüm olarak da niteleyebiliriz, canlının canlılığını yitirmiş maddeye nitel ve nicel olarak dönüşmesi, sivil ölüme yakın bir şey. Bu süreç sadece öğrenciler için değil, öğretmenleri de kuşatıyor. Eğitim bir iletişim ve etkileşim süreci, aynılaştırıcı sessizliğin ve suskunluğun karşısında öğretmenler, öğrenciler ve veliler ne yapabilirler? Hele kendileri de iktidar aygıtı tarafından kapılmaya çalışırken.

Eğitim alanında siyasal iktidarın felsefesi ile kamusal, laik ve bilimsel eğitimi içeren ve yüzyılın geleneğini içinde taşıyan eğitim pratiğinin birbiri ile ciddi bir gerilim yaşadığı bir dönemin içindeyiz. Eğitim alanı, çocukları ve genç bedenleri etki altına almak yönünde işleyen politik bir alan olduğu için eğitimi bir güç mücadeleleri alanı olarak ele almamız gerekiyor. Çocuklar ve gençler iktidarın “makbul yurttaşları” olarak siyasal iktidara boyun eğen, “iktidarın gözü”ne bakarak davranışlarını iktidara göre düzenleyen kişiler olarak mı yetiştirilecektir? Yoksa “aklını kullanmaya cesaret eden”, duygularını ifade edebilen, eleştirel ve sorgulayıcı, yaratıcı kişiler olarak mı yetiştirilecektir? İktidarın olduğu her yerde ikilik oluşturan bu sorularla karşı karşıya kalırız. İktidarın arzu ve istekleri mi yoksa tüm çoğulluğumuz içinde kendimizin arzu ve istekleri mi?

Siyasal iktidarın ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitim pratiğini kendi istekleri doğrultusunda dönüştürmek için ciddi bir çaba içinde olduğunu gözlemliyoruz. Okulların dinci vakıf ve derneklere açılması, haftalık ders çizelgelerinin demokratik katılım sağlanmaksızın değiştirilmesi ve eğitimin laiklikten uzaklaştırılması, dinselleştirilmesi, Maarif Modeliyle bu dönüşümün tüm ders içeriklerine, ders kitaplarına, öğretmen davranışlarına yansıtılmaya çalışılması, okul yöneticilerinin yeterliklerine göre değil, siyasal iktidara yakınlığına göre seçilmesi, siyasal iktidarla kurulan ve 22 yıl içinde yetkili sendika haline getirilen sendikamsı yapıların okul müdürleri eliyle okulda hakimiyet kurması olup bitenin sadece birkaç örneğidir.

Eğitim Programlarının İşlevi Nedir? Nasıl Çalışır?

Eğitim programı dersliklerdeki sürüp giden eğitim yaşamının, öğretmen anlatılarının, birlikte yaşamın, ders amaçları, içerikleri ve ölçme ve değerlendirmelerinin genel çerçevesini çizer. Eğitim fakültelerinin programlarını etkiler. Öğretmen istihdamını hem nicelik hem de nitelik olarak belirler. Bu programlar öğretmen işsizliğinin hangi dallarda artacağını veya azalacağını etkiler. Öte yandan eğitim sistemi içinde kimi derslerin öğretmenlerine gereksinme kalmaz, kimi derslerin öğretmenlerinin ders yükü artar, bunun da ek ders ücretlerine anlamlı yansımaları olur. Eğitim programlarının değişimi demek tüm ders kitaplarının yeniden yazılması demektir; ders kitaplarının yazımı ve basımı doğrudan ve dolaylı vergilerimizin yazarlara ve yayınevlerine transferine yol açar.

Genel anlamda eğitim programları, öğrencilerin ‘neyi bilip neyi bilmeyeceğini’ neyin yasını tutup neyin yasını tutmayacağını, neye sevinip kutlayıp neye kayıtsız kalacağını çerçevesini çizen

resmi, yazılı ve idealize edilmiş metinlerdir. Ancak okul yaşamı bu metinlerden hep daha fazlasıdır. Eğitim yaşamı farklı dinamiklerden etkilendiği için okulların ve çevresinin toplumsal sınıfsal karakterine, kültürel dinamiklerine göre bu programlar hayata geçirilebilir ya da tüm yönleriyle uygulamaya geçirilemeyebilir. Bu programlar her zaman daha keskin örtük, gizli ve informal programların da yolunu açar, “Çevreme Duyarlıyım Değerlerime Sahip Çıkıyorum” (ÇEDES) protokolleri gibi. Eğitim programları yoluyla egemen anlayışa göre “istendik davranışlar” geliştirilmek istenir. Peki kimin isteklerine uygundur bu davranışlar? Kuşkusuz iktidarın... Ancak eğitim yaşamı her zaman iktidarın isteğine göre akıp gitmez!

Yurttaşların demokrasiyi içselleştirme ve insan hakları ile yine ülkenin toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişkinlik düzeyine göre eğitim programlarının hazırlık süreçleri ve niteliği değişir. Yani eğitim programları iktidarın siyaseten benimsediği tek tip insan yetiştirme düzenini, yukarıdan aşağıya, toplum mühendisliği yoluyla aynılaştırıcı (Başkası ve Öteki yoktur) süreçlerle oluşturabilir. Otoriter ülkelerin tercih ettiği model, yöntem budur. Öte yandan eğitim programları farklı düşünceleri, yaşam biçimlerini, toplumun çoklu ve çoğul dinamiklerini görerek okul bileşenlerini, özellikle mesleki özerklik bağlamında öğretmenleri, eğitim sendikalarını, veli derneklerini, üniversiteleri, hatta öğrencileri karar ve uygulama sürecine içererek aşağıdan demokratik bir anlayışla da hazırlanabilir. Kısaca şunu ifade edebiliriz, “bana eğitim programlarından söz edin, size nasıl bir ülkede yaşadığınızı söyleyeyim.” Baştan belirtelim ki Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli birinci anlayışın, ürünüdür, otoriterdir. İktidarın ileri sürdüğünün aksine “tek tipçi, yasaklayıcı, katı ve ideolojik bir programdır.

Ancak otoriter anlayışın okul düzeyinde, yani saha da her zaman bir karşılığı yok. Çünkü anlamak için okullarda, eğitim sürecinin içinde yaşamak gerekir. Siyasal iktidarın gürlmesi okullara titreşimler olarak yansır. Eğitim programları yaşamdan kopuk olursa okullarda iktidarın sesi duyulmaz. İktidar, eğitim programlarının yenilenmesi iddiasıyla sadece varlığını bir kez daha geçici bir süre hissettirir. Bu program öğretmenlerin ve öğrencilerin gerçek gereksinmelerinden uzaktır. Öğrenciler “sınıflar kalabalık” diyor, Bakanlık yeni okul yok, eğitim yatırımlarını azaltacağım, ama size “değerler eğitimi” vereceğim diye karşılık veriyor! Öğrenciler bir öğün ücretsiz öğle yemeği ve içme suyu talep ediyor, MEB onlara bir eğitim programı sunuyor. Yolsuzluk, yasaklar, yoksulluk zirve yapıyor, ülke ciddi çoklu krizin içinde, MEB “iyi düşünelim iyi olalım!” diyor, alın size “değerler eğitimi” diyor. Kamusal tartışma yürüten bazı akademisyenlerin ifade ettiği gibi “Maarif modeli anlaşılıyor, karmaşık, telkinci, buyurgan, sadeleşme değil bir yoğunlaşma var, çok karışık, öğrencinin yaşını ve gelişim düzeyini, dersin niteliğini göz ardı etmiş, şabloncu, kopyacı” gibi nitelendirmelerle anılıyor.

Karşılaştırmalı Araştırmaların Arayışı ve Maarif Modeli Kavramı

Bağımsız bir araştırmacı, diyelim ki farklı bir ülkeden bir eğitim araştırmacısı, Türkiye’nin eğitim programları için izlediği eğitim felsefesini öğrenmek üzere yola çıkarsa nasıl bir yol izler? Bu bilgiye, bilgi ve iletişim çağında, internet üzerinden ulaşır diye düşünürüz (MEB, <http://tymm.meb.gov.tr>)

Bu durumda arama motorunda tarayacağımız sözcükler nelerdir? “MEB, eğitim programları” yazdığımızda Bakanlık sayfası açılıyor ve öğretim tür ve düzeylerine göre ders adları ile karşılaşıyoruz. “MEB, eğitimin felsefesi” diye aradığımızda MEB il müdürlüklerinin vizyon ve eğitim felsefesi tanımlarını buluyoruz. “MEB’in eğitime dair temel düşünceleri” diye arama yaptığımızda yasaları buluyoruz, ilk karşılaştığımız yasa, Milli Eğitim Temel Kanunu. Yani ortak kavram havuzu içinde yer alan kavramlarla tarama yapıldığında verili Bakanlığın açık ve seçik eğitim felsefesine ulaşamıyoruz.

Bu durumda biri, araştırmacıya “maarif modeli” kavramını söylemeli! Böylece, sözünü ettiğimiz araştırmacı, özellikle Bakanlığın yaşama geçirmeye zorladığı “Maarif Modeli” kavramlarını tarama yapmak üzere kullanmazsa bilgiye erişemez. 20 milyona yakın çocuk ve gencin bu günlerde karşı karşıya kaldığı eğitim felsefesini anlamak için araştırmacılar, eğitim felsefesini değil de “maarif modeli” kavramını kullanmak zorunda. Ortak bir dil ve kavram seti yoluyla anlaşmak önemli ancak Bakanlık ortak alan alandan kaçarak farklı kavram setlerini bizlere dayatıyor. Böylece eğitim biliminin evrensel diyebileceğimiz kavramlarından, ortak dil belleğimizdeki kavram şemalarından ayrılmış oluyoruz.

Bu paragrafla “Türkiye Yüzyılı için Bakanlık yeni bir kavram üretmiş, ne var bunda, felsefe yeni kavramlar üretmelidir” diyenler olabilir. Bu durumda kendilerine üretilen kavramın yeni olmadığını yüzyıl öncesinin kavramı ve içeriğinden söz edildiği cevabını verebiliriz. Yüzyıl öncesine ait bir geçmişin “tekrarı” ile 21. Yüzyılın gerçekliği içinde kurulmaya çalışılan bir kavram seti ile karşı karşıyayız. Ancak bunu bir yenilik, bir yaratım olarak değil, bir kopya olarak değerlendirebiliriz, üstelik ana akım eğitim bilimlerinden beslenmiş bilgi kategorilerinin içine kısmen sızdırılmış, kısmen açıkça yerleştirilmiş İslam-Türk sentezci bilgi kategorileri ve uygulamalar. Kötü bir kolaj ile karşı karşıyayız!

Maarif Modeli Eğitim Yaşamına Nasıl Girdi?

Türkiye genelinde 20 milyona yakın öğrenciyi ve bir milyonun üzerinde öğretmeni etkileyen eğitim programları, kısaca ‘müfredat’ Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir kaç sahte katılım gösterisiyle yukarıdan aşağı, sekter ve otoriter bir yaklaşımla değiştirildi. Üzerinde yıllardır çalışıldığı açıklanan bu değişimin en son sürükleyicileri Saray’ın desteğiyle Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin ve bağlantılı tarikat ve cemaatler oldu.

Anımsayalım, siyasal İslamcı siyasetçilerin çok övündükleri iki okul türü vardı, kamusal eğitim içinde imam hatip ortaokul ve liseleri ile özel sektörde Gülen Cemaatinin okulları. Sayısı 1000’i aşan Gülen Cemaati okullarını ve cemaate ait 15 vakıf üniversitesini 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında siyasal iktidar kendisi için tehlike olarak görerek kapattı, ancak eğitimin özelleştirilmesinden hiç vazgeçmedi. Kamuoyu da eğitimin neden özelleştirilmemesi gerektiğini pek az tartıştı. Şimdilerde özelleştirmelerin yol açtığı olumsuz etkileri yoğun biçimde yaşıyoruz. Eğitimde bir boyutu ile özelleştirmenin olumsuz sonuçlarını Gülen Cemaati okullarında gözledik.

Sağlıkta özelleştirmeyi ise, kimi özel hastanelerdeki çürüme ve yoğun bakımda para için ölüme terkedilen bebek ölümleri ile karşılaştığımızda gördük. Kamu hizmetlerinin üretiminin “özel ellere” bırakılmasının acı sonuçlarını hem sağlık hem de eğitim alanında gözlemekteyiz (rutine, denetime, iktidar kodlarına tabi tutulduğu bir halden söz ediyoruz! Bu olguyu bir tür sivil ölüm olarak da niteleyebiliriz, canlının canlılığını yitirmiş maddeye nitel ve nicel olarak dönüşmesi, sivil ölüme yakın bir şey. Bu süreç sadece öğrenciler için değil, öğretmenleri de kuşatıyor. Eğitim bir iletişim ve etkileşim süreci, aynılaştırıcı sessizliğin ve suskunluğun karşısında öğretmenler, öğrenciler ve veliler ne yapabilirler? Hele kendileri de iktidar aygıtı tarafından kapılmaya çalışırken., Erişim Tarihi: 14 Aralık, 2024).

İktidarın övündüğü ikinci okul türü ve düzeyi olan imam hatip ortaokulu ve liselerinin ve öğrencilerin sayısı hızla artsa da bir sınıra dayandı. Ayrıca imam hatip ortaokulları ve liseleri ile diğer okullar arasındaki ‘başarı’ farkı imam hatip okulları aleyhine hiç kapanmadı. İmam hatip ortaokulları ve liselerine devam eden öğrencileri bir yandan öte dünyacı, sırtını yeryüzüne dönmüş çocuklar olarak yetiştirmek isteyeceksiniz, öğrencilerin bedenlerindeki sevinci yok edeceksiniz, içinde devindiği yaşamı değersizleştirecek, bu yaşamı küçümseteceksiniz, bir yandan da ulusal ve uluslararası merkezi sınavlarda bu çocuklardan yüksek başarı bekleyeceksiniz! Böyle bir şey olabilir mi? Bu ancak hem bu dünya hem de öte dünya diyen bir avuç ayrıcalıklı imam hatip liselerinde olabilir. Bu nedenle imam hatip liseleri arasında da büyük eşitsizliklerin olduğunu ekleyelim.

Maarif Modeli ile siyasal iktidar hedefini çok büyüttü, kapsam alanını genişletti. Maarif Modeli ile MEB imam hatip ortaokul ve liseleri ile sınırlı değil, tüm eğitim sistemini, tüm öğrencileri ve öğretmenleri hedefliyor. Siyasal İslamcı, Türkçü, erkek egemen ve doğa karşıtı, ‘yerli ve milli’ bir sistem’ vaadiyle tüm eğitimi makro düzeyde kuşatmak istiyor. Ancak eğitim yaşamının gerçekleri, okul düzeyinde mikro alanlarda olan bitenlerle yukarıdan belirlenmiş³ amaçlar her zaman örtüşmeyebilir, çoğu zaman örtüşmez. Bürokrasinin soğuk yüzü, okulun gündelik yaşamında karşılık bulmayabilir. Eşitlikçi ve özgürlükçü eğitim mücadelesi de hem makro hem de mikro alanlarda yaşamın bir parçası haline gelebilir, gelir.

Maarif Modelinin Niteliği

Maarif Modelinin temeli, 12 Eylül askeri darbesi ile ve özellikle AKP-MHP iktidarı döneminde atılmıştı zaten, şimdi çatı ve dış cephe inşa ediliyor. Sadece kısa bir süre önce olup bitenlere bakalım. Milli Eğitim Bakanlığı 2023-2024 Eğitim ve Öğretim Yılına başlamasına bir hafta kala Haftalık Ders Çizelgesini hiçbir kamusal, demokratik tartışma yürütmeden zorla uygulamaya geçirmişti anımsayacağınız üzere. Ders çizelgesini inceleyenler şu cümleyi ifade etmeden edemediler. Laiklik ilkesi adeta rafa kaldırılmış! Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi’nin aleyhte kararlarına karşın Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ek olarak “Din, Ahlak ve Değer” seçmeli ders grubundan (5 ders) en az bir ders alma zorunluluğu getirilerek ‘zorunlu seçmeli’ (!) derslerin sayısı eğitim tarihinde zirveye ulaştırılmıştı. Kur'an-ı

Kerim, Peygamberimizin Hayatı, Temel Dinî Bilgiler, Kültür ve Medeniyetimize Yön Verenler, Ahlak ve Yurttaşlık Eğitimi dersleri ortaokul programları içine yerleştirilmişti. Talim ve Terbiye Kurulu'na göre “Öğrencilerin “İnsan, Toplum ve Bilim”, “Din, Ahlak ve Değer” ile “Kültür, Sanat ve Spor” seçmeli ders gruplarının her birinden her yıl en az birer ders seçmesi zorunludur.”

Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum” kısa adıyla ÇEDES pek çok kentte uygulamaya geçirilmişti. Dolayısıyla, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli zaten uygulanmaya başlatılmıştı, hatta yeni eklenen derslerin ders kitapları bile hazırlanmadan yangından mal kaçıran gibi pratiğe geçirilmişti. Bu nedenle yeni program modeli için “MEB’in ne söylediğine değil, ne yaptığına bakalım” diyoruz. Disiplin toplumundan denetim toplumuna geçişin işaretleri çok açık! Okullar kapalı kutular değil, korporasyonlarla eğitim yönetiliyor. AKP il ve ilçe örgütleriyle itilen şikâyetçi veliler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, dinci Tarikat ve cemaatlerin vakıf ve dernekleri, iktidarın elinin altındaki eğitim sendikaları birlikte çalışıyorlar.

Türkiye Yüzyılı Maarif Model’i eğitim programı taslağının hazırlanmasına ‘yetkili’ sendika dışında sendikaların katılımı yok. Siyasal iktidarın eliyle kurulmuş ve ‘yetkilendirilmiş’ olan ve iktidarın arka bahçesi olarak çalışma yürüten sendikanın karar süreçlerine katılımının bir yandan demokratik olmadığı, diğer yandan da yetersiz olduğunu söylemek gerekiyor. Demokratik katılım süreçleriyle hazırlanmamış bir eğitim programının “tartışmaya açılması ve bunun için de bir hafta gibi çok kısa bir süre verilmesi de “sahte katılımcılık” anlayışının bir yansıması aynı zamanda. Bu savımızı doğrulayan gelişme Eğitim Bir Sen’in internet sayfasında “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Yeni Müfredat Taslağı Değerlendirmemizi Tamamladık!” manşetli paylaşımıdır:

“...2018 yılından itibaren kullanılan mevcut öğretim programlarını değerlendirdiğimiz “Öğretim Programlarının Değerler Yönünden İncelenmesi: Tespit ve Öneriler” raporumuzu 2023 yılı Kasım ayında Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileriyle, 25 Nisan 2024 tarihinde ise kamuoyuyla paylaştık. Ders kitaplarına yönelik incelemelerimizi ve analizlerimizi içeren “Ders Kitaplarının Değerler Yönünden İncelenmesi: Tespit ve Öneriler” isimli raporumuz da tamamlanmıştır.” (<https://www.ebs.org.tr/haber/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-degerlendirmemizi-tamamladik/6071>).

Eğitim programlarını incelerken sadece “değerler” konusuna odaklanılmış olmasının da konuya ne denli dar bir zeminden bakıldığını açıkça ortaya koyuyor. Bir sendika “değerler” dışında bir şey söyleyemez mi? Sendikanın iddiasına göre İslami düşüncenin değerleri dışında başka bir değer yok! Sıkça kullandığımız, duyduğumuz eşitlik, adalet, özgürlük, demokrasi, cumhuriyet, dayanışma, laiklik, barış, insan hakları gibi ortak değerler yok! Özet olarak usul açısından son derece sorunlu bir program ile karşı karşıyayız. Eğitim programına eğitim fakültelerinin hangi düzeyde destek verdiğini bilmiyoruz ancak fakülte kurulları ve üniversite senatoları sessiz, yine dilsiz, duymuyor ve görmüyor!

Şimdi Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin hazırlık sürecine yeniden dönelim. Bakanlık 10 yıldan beri bu modelin hazırlık çalışmalarının sürdüğünü ifade ediyor, bu kadar uzun süreli bir çalışmanın sonunda ortaya çıkan metin “dağ fare doğurdu” denilecek nitelikte. Katılımdan ve kamusal tartışmalardan uzak, hazırlığının kapalı olarak yapıldığı anlaşılan bu taslak programı kimlerin, hangi akademisyenlerin hazırladığı belli değil! Ortaya çıkan metne Bakanlık ve ‘yetkili sendika’ dışında sahip çıkan yok!

Model, en azından iki katmanlı (dilimli) bir model yapısı ile oluşturulmuş: İlk olarak ana akım neoliberal bir eğitim yaklaşımının olduğu bir katman, ikincisi ise tehlikeli, tuzak ideolojik eklemelerin yapıldığı milliyetçi-muhafazakâr, cinsiyetçi bir katman. İlk katman için ana akım eğitim bilimcilerin ve öğretmenlerin çalıştığı anlaşılıyor, ikinci katmanında ise AKP-MHP iktidarının ideologları çeşitli eklemeler yapmışlar.

Eğitim programları ve öğretim alanındaki akademisyenlerin bazılarına göre Tasarım ile Öğrenme (Understanding by Design, UbD) adlı bir modelden yararlanılmış olup bir program geliştirme yöntemi değil modelidir. İnternette hızlı bir tarama yaptığımızda bu modelle ilgili olarak akademik çalışmaların bir hayli çok olduğunu görüyorsunuz: Eğitim Programını Geriye Doğru Tasarlamak (Akbaş, 2023): Anlamaya Dayalı ve Öğrenme Çıktısı Odaklı Tasarım Milli Eğitim Bakanlığının ideolojik hedefleriyle oldukça uyumlu gözüküyor. İlerlemeci değil, geriye doğru bir tasarım modelinden yararlanılmış bu durumda: 1) anlama ve öğrenme aktarımı için öğretme ve değerlendirmeye odaklanmak ve 2) müfredatı bu uçlardan “geriye doğru” tasarlamak. Modelin “geriye dönük” yaklaşımına uygun biçimde ortak metinde yer alan sözcük dizileri ile karşılaşıyoruz: “Köklerden geleceğe!” “Bir ayağı geçmişte duran eğitimin diğer ayağı insanlığın geleceğine ufuklar açan bir kapıdır.” “Millî ve manevi değerler manzumesi ile maddî gelişmenin zirvesini hedefleyen bu süreçte temeli milletimiz oluşturur.”

Maarif Modelinin Yol Açtığı Şiddet!

Düşüncenin şiddeti, ilerletici ve geriletici anlamda nasıl işler? Kimi düşünceler verili olana uyguladıkları ilerletici güçle, şiddet etkisi ile yeniliği, özgürleştirici, eşit ve adil olanı ve nihayetinde özgürleştirici hareketi açığa çıkarırlar. Kimi düşünceler de akıp giden yaşamın önüne ölümden yana kavramlar dizer, çitler çeker, duvarlar örerler, yaşamı yeni olana kapatırlar, bu bir şiddettir, ancak hareketi önleyen bir şiddet! Ya, ya da ile ayrılmış ikiliğin arasında çok sayıda çizgiler, tonlar, renkler bulunur.

Siyasal iktidarın eğitim politikalarındaki yanlışlar devam ediyor. Eğitim alanında, eğitim programları değişimi ile iktidar bloğu daha büyük bir oyuna girişti. “Türkiye’yi krizden krize koştursak da madem yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra hala iktidardayız, tüm okulları imam hatipleştirelim mi” diyorlar? Yoksa resmi eğitimin ağırlıklı olarak dinselleştirilmesiyle imam hatip okullarına gerek olmadığını mı düşünmeye başladılar? Bir okul türünün farkı ortadan kalkarsa bu okul türü varlığını neden sürdürsün ki? Nostaljinin bulanık sularında, farkını sadece

kavramdan, adından, soyut olandan alan bir okul türüne sahip çıkmak da her zaman onu eleştiriye açık hale getirir.

Ezcümle bu ‘müfredat değişikliği’yle, yani Maarif Modeli ile eğitim programları haritasına siyasal İslamcı, milliyetçi, cinsiyetçi güçlü bir fırça darbesi atılmış oldu. Bu değişimin etkileri domino etkisi ile pek çok alana yayılacak gibi gözüküyor. Milyonlarca öğrenci iktidarın düşlerinin kullanışlı nesnesi haline getirilmek isteniyor. Daha açıktan söylenen “kindar ve dindar bir nesil yetiştirme” fikri, daha makul gözükken “yetkin ve erdemli insan yetiştirme”ye evrilmiş olsa da yeni okul pratiği içinde asıl amacın dindar, kindar, boyun eğen bir nesil yetiştirme olduğu anlaşılıyor. Çoklu krizlerin mimarı ve mağduru olan AKP bir yandan zoru, dışlamayı, ayrıştırmayı sürdürürken bir yandan da rıza üretmeye çalışıyor.

Maarif Modeli Eğitimin Bileşenlerini Nasıl Etkiler?

Maarif modelinin önce genel etkilerini sıralayalım, sonra da detaylandıralım. Bu müfredatın değişimi, milyonlarca ders kitabının basımı ile ciddi bir pazar ortaya çıkaracak, kamu kaynakları ile pek çok yayınevi zenginleşecektir. Yeni eğitim programı çerçevesinde hazırlanmış milyonlarca ders kitabı milyonlarca evin mütevazı kütüphanesinde yer tutacak, velileri de etkileyecektir. Bir milyonun üzerindeki öğretmenin bilgi, beceri ve tutumları değişecek öğretmenlerin önceki vasıflarının değeri azalacak, öğretmenler programa uyum sağlamak için çaba göstereceklerdir. Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarını gözden geçirmek durumunda kalacaklardır. Yine öğretmenliğin istihdam yapısı değişecek, şanslı branşlar ortaya çıkacaktır. İşsiz öğretmenler, kendi ifadeleriyle ataması yapılmayan öğretmenler başka bir umutsuzlukla karşı karşıya olacaklardır. Ve eğitim alanının bileşenleri daha nice etkilerle karşılaşacaklardır. Peki, iktidar uygulamalarıyla etki eder, ancak eğitimin bileşenleri etkinin edilgin alıcıları mıdır? Kuşkusuz hayır!

Peki, sunulan ağaçsı model ile Maarif Modeli, mevcut temsili düzeni, hiyerarşiyi, ayrımları ve eşitsizlikleri sürdüreceğinin güvencesini vermiyor mu? Bir başka deyişle önceden belirlenmiş ya da verili bir bütüne sürekli eklenen bir eğitim içeriği ve ifadesi ile karşı karşıyayız. Bu nedenle, heyecan yaratan, çoğul, yeni söylemler inşa eden, üretken bir alan da açamıyor model.

Maarif Modeli, çocukların ve eğitim programlarını dersliklerinde işleyecek olan öğretmenlerin zihin ve duygu durumlarına, “yerli-milli” olanları yerleştirme vaadi ile işliyor; programlar kendini sanat, bilim ve felsefeye kapatıyor. Oysa bilim, felsefe ve sanat, yaşam üzerine düşünür, düşünürken onu dönüştürür. Sanatın, felsefenin ve bilimin gücü, hayatın ne olmak durumunda olduğu değil ne olabileceğine dair fikir üretebilmesindedir. Bu nedenle modelin di’li geçmiş zamanlı “yerli-milli” olanı, er ya da geç, okulun içinde yeni ve farklı olan sanat, bilim, felsefe ile karşılaşacaktır. Hem öğretmenler hem de öğrenciler, bilim, sanat ve felsefenin farklı olanlarının farkındadırlar, insanlık onuru da onlardan vazgeçmelerini engelleyecektir.

Direnç olmadan modeli hayata geçirmek için de derslerin yer aldığı metinlerde realizmin ve pragmatizmin kimi tınlamaları var. Ortak metinde ifade edilen beden ve ruh ikiliği, sonsuzluğu ifade eden ruh anlayışı ile sonlu varoluş olan bedene işaret ediyor. Dünyevi bir eğitim modeli değil, öğrencileri bu dünya için etkinleştiren, geliştiren, özgürleştiren ve güçlendiren bir program değil “öte dünyacılığın” edilgenliği içine iten dindar/kindar/itaatkar bir nesil yetiştirme kavrayışı “yetkin ve erdemli insan” ile süslenmiş sadece. Ancak eğitim programları içinde çok sık geçen “telkin etme” anlayışı bir endoktrinasyon amacını ortaya koyuyor. Böylece çocuklar ve gençler manipüle edilerek iktidarın isterleri doğrultusunda seçimler yapmaya, iktidarın ideolojik amaçlarını izlemeye yönlendirilmek isteniyor. Yerel seçimler sonrasında siyasal gücünü önemli ölçüde yitiren AKP, eğitim programlarını iktidarının ideolojik aygıtı olarak kullanmaya devam etmek istiyor.

Eğitim programları geliştirilirken mutlaka hangi sorunlar nedeniyle yeni bir programa gereksinim duyulduğu, nasıl bir eğitim gereksinmesi olduğu hakkında çalışmalar yürütülür, araştırmalar yapılır. Program taslağı sunulurken de giriş kısmında eğitim programlarını yenilemeye neden gereksinim duyulduğu açıklanır. TBMM’ne gelen tüm yasa tasarılarında da olduğu gibi Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde böyle bir yaklaşım yok! Yaklaşık 22 yıldır iktidarda bulunacaksınız sonra da böyle eleştirel bir giriş yapacaksınız! Önceki eğitim modeli ve yaklaşımı ile Maarif Modelinin yaklaşımını “farkı” ortaya çıkaracak biçimde kamuoyuna anlatmanız gerekir. Ancak bu açıklığın olmadığını görüyoruz. Siyasal iktidarın bakış açısından neoliberal eğitim süslemeleriyle bezense de İdealizmin, eğitimin felsefi temelleri açısından da Daimicilik akımının bayrağı dikilmiş Maarif Modelinde! İktidarın yapıp ettikleri, örneğin haftalık ders çizelgesinde din derslerinin ağırlığını artırmak ve ÇEDES Protokolü bunu açıkça ortaya koyuyor zaten.

Eğitimin pratik koşullarından son derece uzak bir program yapılması var. Okul öncesinde öğretmen gözlem formunu incelediğinizde öğretmenlerin yapamayacağı o kadar çok çalışma sıralanmış ki! Masa başında hazırlanmış, eğitimin koşulları gözetilmemiş ve öğretmenlerin katılımı sağlanmamış, dersin niteliği, öğrencilerin gelişim düzeyi, yaşı dikkate alınmamış bir program ile karşı karşıyayız. Bir kalıp hazırlanmış ve bu kalıp her ders içeriğine giydirilmiş! Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin görmediği, görmek istemediği çocuklar ve gençler var. Şehirlerde toplumsal ve sınıfsal ayrışma nedeniyle yoksul ailelerin çocuklarının gittiği “unutulmuş okullar”da okuyan yüzbinlerce yoksul çocuk ve genç var. Her gün toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile karşı karşıya kalan milyonlarca kız çocuğu var. İstanbul Sözleşmesi yürürlükten kaldırılınca okullarda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun adı bile geçmiyor. Anadili, kültürü, inancı farklı olan milyonlarca çocuk ve genci Maarif Modeli görmüyor. Mülteci çocuklar var. Özel gereksinimi olan çocuklar var.

Türkiye’de yaşayan her çocuk ve genç eğitim hakkına sahip olmalıdır. Nitelikli, bilimsel, laik, demokratik, cinsiyet eşitlikçi, anadilinde, vergilerle finanse edilen (parasız), kamusal bir eğitim görmek her çocuğun ve gencin hakkıdır. Eğitim programları bu duyarlılığı geliştiren bir çerçevede ele alınmalıdır. Bu konuda eleştirel eğitim yaklaşımları çocukları ve gençleri geliştiren,

güçlendiren ve özgürleştiren eğitim kuramları ve uygulamaları geliştirmektedir. Okulu demokratik, zengin, canlı ve çoklu karşılaşmaların olduğu bir öğrenme ortamı, derin bir tartışma ve söylem alanı, daha da önemlisi yaparak yaşayarak eyleyerek öğrenilen bir mekân ve sevinçli bir karşılaşma alanı haline getirmek mümkündür!

Maarif Model'ine asıl yanıtı okullarda öğretmenler, veliler ve öğrenciler verecektir. Çocukların ve gençlerin üstün yararı bağlamında yan yana gelebilmeyi, güçlü ittifaklar oluşturabilmeyi başarmış eğitim sendikaları başta olmak üzere eğitimin bileşenleri yaşamdan yana bir eğitim için hem düşünce hem de eylem bakımından harekete geçtiğinde iktidarın giydirmeye çalıştığı tek tip elbise askıya alınacaktır. Şairin dediği gibi, yaşadıklarımızdan öğrendiğimiz bir şey var, hayatı iktidarın kavramları değil, yaşamın, eğitimin bileşenlerinin gerçek hareketi, güçleri, istekleri, arzuları, arayışlar doldurur. Pablo Freire'nin (2023) ifade ettiği gibi, iktidarın “boyun eğdirme, böl ve yönet, kültürel istila, manipülasyon (hileli yönlendirme) tuzaklarına düşmeden çoğul karşılaşmalara açık “iş birliği, özgürleşme için birlik, örgütlenme, kültürel sentez” için öznellik üretimlerine devam etmeliyiz. Karşılaşmaları Örgütlemeliyiz!

Modelin Reddine İlişkin Tabandan Gelen Etkiler

Maarif Modeli gibi, eğitim tarihi, değişim arzusunun tabandan değil yukarıdan aşağıya inşa edildiği reformlar ve modellerle doludur. Bir eğitim politikası, siyasal partiler, eğitim sendikaları, veli dernekleri gibi tarafların etkin görüşmeleriyle, ihtiyaç belirleme çalışmalarıyla, araştırmalarla talepler ortaya konulmadan bütünsel ve tümel bir yaklaşımla savunulan her görüş sınıfta kalmaya mahkumdur. Maarif Modeli de, eğitimin mikro biyopolitiğinin coğrafyasında, olayların içsel derinliği ve karmaşıklığında, gündelik okul pratiğinde, sonsuz farkın içinde sınanacaktır. Ancak daha şimdiden öngörülebilir eğilimler var. Tüm çeşitliliği ile akıp giden okul yaşamı ve öğrenme süreçleri, Maarif Modeli'ni aşacaktır. Modelin okuldaki gündelik yaşamın canlanmasına, güçlenmesine ve gelişmesine etkisi olmayacak gibidir, heyecan yaratan model hakkında konuşulandır. Eğitim programı, çoğul, canlı ve dinamik bir yaşama tek tip elbise olarak giydirilemez! Öğretmenlerin okullarda önlük giymeye reddetmeleri gibi, gücünü yaşamdan, tabandan almayan bu program hakkında da reddiyeler başlayacaktır.

Otoriter anlayışın okul düzeyinde, yani saha da bir karşılığı yok. Çünkü anlamak için okullarda, eğitim sürecinin içinde yaşamak gerekiyor. Siyasal iktidarın merkezden gürelemesi okullara titreşimler olarak yansır. Eğitim programları yaşamdan kopuk olursa okullarda iktidarın sesini duyulmaz. İktidar, eğitim programlarının yenilenmesi iddiasıyla sadece varlığını bir kez daha geçici bir süre hissettirir. Bu program öğretmenlerin ve öğrencilerin gerçek gereksinmelerinden uzaktır. Öğrenciler “sınıflar kalabalık” diyor, Bakanlık yeni okul yok, eğitim yatırımlarını azaltacağım, ama size “değerler eğitimi” vereceğim diye karşılık veriyor! Öğrenciler bir öğün ücretsiz öğle yemeği ve içme suyu talep ediyor, MEB onlara bir eğitim programı taslağı sunuyor. Yolsuzluk, yasaklar, yoksulluk zirve yapıyor, ülke ciddi çoklu krizin içinde, MEB “iyi düşünelim iyi olalım!” diyor, alın size “değerler eğitimi” diyor. Kamusal tartışma yürüten bazı

akademisyenlerin ifade ettiği gibi “Maarif modeli anlaşılmıyor, karmaşık, telkinci, buyurgan, sadeleşme değil bir yoğunlaşma var, çok karışık, öğrencinin yaşını ve gelişim düzeyini, dersin niteliğini göz ardı etmiş, şabloncu, kopyacı” gibi nitelemelerle anılıyor. Bu kısmı biraz daha açalım. Maarif Modeli ortak metindeki cümlelere bir bakalım:

“Köklerden geleceğe”

Eğitim birçok bileşeni olan bir bütündür. Bir ayağı geçmişte duran eğitimin diğer ayağı insanlığın geleceğine ufuklar açan bir kapıdır. Millî ve manevi değerler manzumesi ile maddi gelişmenin zirvesini hedefleyen bu süreçte temeli milletimiz oluşturur. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; öğrenci profili, beceriler çerçevesi, erdem-değer-eylem modeli, sistem okuryazarlığı, alana ait bilgi kümeleri bileşenlerinden oluşan bütüncül bir modeldir.

Bu cümleler meslekte uzmanlaşmış bir öğretmene ne anlatıyor? Eğitim çok bileşenli ancak cümlelerin akışından çokluğu adeta yok etmeye çalışarak onu “bütün”leme ve “bir”e çevirme arzusunu hissetmiyor mu öğretmenler ve eğitim emekçileri? Farklı yaşlardaki çocukların bir ayağını yüzyıllar öncesine, geçmişe diğer ayağını da geleceğe bırakmasını talep ettiğinizde, “yeryüzünde”, “şimdi ve burada” yaşamaya yoğunlaşan çocuklar iktidarın bu arzusuna nasıl cevap verecekler? Çocukları yok sayan bir eğitim felsefesi ile karşı karşıyayız. İktidarın istediği biçimde yaşamayan, merkezden kaçan insanı sabitleme kıskacı ile hareket eden bir model yaşamdan yana olabilir mi?

Siyasal iktidarın çok eleştirdiği modernleşmenin ikiliklerini Maarif Modeli ortak metinde devam ettiriyor. Nasıl mı? Bir yanda “millî ve manevi değerler manzumesi”, diğer yandan “maddi gelişmenin zirvesi”! Adalet, eşitlik, demokrasi, sosyal gelişme ve cinsiyet ayrımcılığı, işçi hakları gibi uluslararası endekslerde dibe doğru giden Türkiye’de her yaştan yurttaşları “millî ve manevi değerler manzumesi” içine bırakarak küçük bir azınlığı ise “maddi gelişmenin zirvesine” taşıma arzusunu hissetmiyor mu eğitim emekçileri! Maarif Modeli ana akım eğitim bilimlerinin kimi kavramlarını eğip bükerek eğitime dair neoliberal varsayımlarını yinelemekten vazgeçmiyor. Özgünlük arayışındaymış, siyasal İslamcı düşüncenin özgün bir çalışmasıymış gibi sunulan Maarif Modeli’nin üzeri biraz kazınınca, altında zengini kollayan, emekçileri oyalayan demokrasiden iyice uzaklaşmış kapitalist bir eğitim anlayışını fark etmeyecek mi eğitim emekçileri?

Sonuç Yerine

Her bütünleme düşüncesi, farkı, özgünlüğü, yaratıcılığı yok eder. Maarif Modeli sınır tanımadan akan yaşamı sekteye uğratabilir, ancak durduramaz. Çünkü doğada belirlenmiş bir varlığa sahip olan tüm tekil varlıkların, varlığını sürdürmeye ve var olma direnci göstermeye hem güçleri hem de hakları vardır. Bu durumda bizler bir milyonun üzerinde eğitim emekçisinin ve 20 milyon öğrencinin/bedenin sınırsız yapabilme gücünü (potentia) düşünmeliyiz. İnsan olmaktan doğan haklar okulun içinde cesaretle ve sevinçle yaşama geçirilebilir. Çocukların ve genç insanların

yaşam gücü tüm öğrenme alanlarında hareket ediyor, yani devinim halinde. Öğrencilerin ve öğretmenlerin biyopolitik gücünün, taleplerinin, arzularının, düşlerinin ortak yaşam alanı içinde etki üretmeye başlamasıyla siyasi iktidarın gücü (potestas) eğitim sürecinde pekâlâ talileşebilir, iktidarın toplumsal alandan etkilenmesi sağlanabilir.

Kabul etmeliyiz ki okullar ve üniversiteler iktidar alanları değil, tüm çeşitliliği ile eğitim toplumunun müşterek alanlarıdır. Bu alanlarda yapabilirliklerimiz gücümüzdür, etkin etkilenmeler içinde güçlenerek yapabilirliklerimizi çoğaltmalıyız. Spinoza'dan esinle bizleri edilgenliğe yönlendiren korku, hınç, kibir ve kin gibi kederli duyguları bir yana bırakmalı sevinç, merak, icat üreten etkin etkilenmeler içinde olmalı ve karşılaşmaları örgütlemeliyiz. Pratiğin akıllı ve kuramın heyecanı ile okullarda oluş içinde olmalıyız. Yine Spinoza'nın sözünü akılda tutarak "Çocuklukta, ya da genç yaşta kadavra haline geçene mutsuz denir ve tersine, bütün hayat boyunca sağlam bir bedende sağlam bir ruhla geçirebilen kimseye de mutlu denir." (Kurul, 2024) Yaşamdan yana bir öğrenme süreciyle okullarda ve üniversitelerde mutlu insanların yaşamasını dileriz.

Kaynakça

Akbaş, O. (2023). Eğitim Programını Geriye Doğru Tasarlamak: Anlamaya Dayalı ve Öğrenme Çıktısı Odaklı Tasarım. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43(3), 1931- 1962.

Eğitim Bir-Sen. (2024). 'Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli' yeni müfredat taslağı değerlendirmemizi tamamladık. <https://www.ebs.org.tr/haber/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-degerlendirmemizi-tamamladik/6071>

Freire, P. (2023). Ezilenlerin Pedagojisi. Çev. Dilek Hattatoğlu & Erol Özbek. Ayrıntı Yayınları. İstanbul

Gazete Duvar. (2024). <https://www.gazeteduvar.com.tr/yenidogan-cetesi-davasi-haber-1738239>, Erişim Tarihi: 14 Aralık, 2024.

Kurul, N. (2024). Maarif Modeli'nde sözde çocuk hakları. https://t24.com.tr/yazarlar/nejla-kurul/maarif-modeli-nde-sozde-cocuk-haklari,45090#_ftn1

Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). <https://tymm.meb.gov.tr>.